

Uz 39-godišnji jubilej naših naroda

Žena u revoluciji i odbrani zemlje

- U jedinicama NOV i POJ borilo se oko 100.000 žena
- Žene su pokazale heroizam u revoluciji
- U NOR je 87 žena dobilo zvanje narodnog heroja
- Velika uloga žene u svenarodnoj odbrani

Ove godine proslava 8. marta — međunarodnog dana žena — ima u našoj domovini poseban značaj: uklapa se u proslavu 30-godišnjice naše revolucije, naše borbe za slobodu i nezavisnost, u kojoj su i žene Jugoslavije aktivno učestvovala i dale bezbroj žrtava.

Svake godine na taj dan sjećamo se historijske borbe za prava žena u društvu, za njihovu ravnopravnost, za bolje uslove života i rada.

Osmog marta 1909. godine, u masovnim demonstracijama organiziranim od američkih socijalista u Čikagu, pokrenuto je prvi put u historiji ljudskog roda, pitanje afirmacije žene u društvu. Demonstranti su tražili politička prava za žene i njihovu ravnopravnost sa muškarcima. Na Drugoj međunarodnoj konferenciji žena u Kopenhagenu, održanoj godinu dana kasnije, usvajajući prijedlog Klare Cetkin, prihvaćen je taj datum kao međunarodni praznik žena.

Otada napredne žene čitavog svijeta, već pune 62 godine vode borbu za svoju emancipaciju.

U toj borbi nisu izostajale ni žene Jugoslavije. Rukovođene Komunističkom partijom Jugoslavije, one su se uključile u ravnopravnu borbu proletarijata, svjesne da je to jedini put da ostvare svoja prava.

RAVNOPRAVNI SUBORCI U NOR-U

Socijalistička revolucija naših naroda, čiji jubilej ove godine praznujemo, označava jednu od najsvijetlijih strana naše historije uopće. Pozivu KPJ na oružani ustanak odazvale su se, od samog početka i žene, vidjevši u borbi protiv okupatora i mogućnost za svoju političku, kulturnu i društvenu afirmaciju. U jedinicama Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije borilo se je oko 100.000 žena, od kojih je 25.000 poginulo i 40.000 ranjeno, dok ih je 3.000 ostalo teškim invalidima. Preko 200.000 žena ubijeno je u neprijateljevim logorima i zatvorima.

Međutim, bilo bi jednostrano u sagledavanju doprinosa žena u socijalističkoj revoluciji iznositi samo brojčane pokazatelje, ili ako bi moralnu i političku veličinu žene u NOR-u gledali samo u podacima o broju ženskih jedinica, odnosno u nabranjanju pojedinih likova žena — narodnih heroja, a zaboravili opći doprinos žena u pobjedi narodne revolucije i borbi za političku i društvenu emancipaciju.

Žene su se tokom rata posebno isticale u brizi za ranjenike, ispoljavajući takvu snalažljivost, inicijativu i humanost, kakve je teško naći u historiji ratova. U tom pogledu veoma je karakteristična epizoda koju je ispričao drug Tito:

»Sjećam se, vidio sam djevojku, bila je još dijete, kako sjedi i plače kraj ranjenika koji umire, a djevojka je plakala i nije htjela da ga ostavi. Zapitao sam je zašto plače. Odgovorila mi je da plače zato što joj ranjenik kaže da treba da ga ostavi. Dobro — rekao sam joj — ostani kod njega. A, ostavio sam kod njih dva ili tri druga. Znao sam da će ranjenik brzo umrijeti i da će onda moći da se povuku...«

Međutim, žene su nijesu isticale samo u brzi za ranjenike. Ne zaostajući za muškarcima one su juršile na neprijatelja, hrabro podnosile najveće fizičke i psihičke napore, učestvovala u udarnim grupama u gradovima i hrabro umirale u fašističkim mučilištima.

Boreći se, s puškom u ruci, u izvršavanju vojnih i političkih zadataka, žene su lomile predrasude o svojoj manjoj vrijednosti i u praksi manifestirale svoju ravnopravnost sa muškarcima.

»Ja mogu kazati — pisao je drug Tito — da su žene u ovoj borbi, po svom heroizmu, po svojoj izdržljivosti, bile i jesu na prvom mjestu i u prvim redovima... Žene su položile ispit zrelosti. One su pokazale da su sposobne ne samo da rade u kućanstvu, nego i da se bore s puškom u ruci, i da mogu da vladaju i da drže vlast u rukama.«

Žene su uspješno obavljale vojne i političke dužnosti u vojsci, a mnoge su se afirmirale i kao veoma uspješni politički radnici na terenu.

»Heroizam je za žene svakodnevna stvar — pisala je »Borba« 1941. godine — Prevaljuju stotine kilometara u zamornom maršu, previjaju rane svojih drugova pod kišom kuršuma, ovladavaju vojničkim vještinama, uništavaju neprijatelja.«

O tome postoji niz nezaboravnih detalja. Tako, na primjer, u jednoj hronici iz Bosne piše, da je bolničarka Đuja, iako ranjena, previla jedanaest ranjenih boraca, a zatim uslijed gubitka krvi pala mrtva. Istarski narodni heroj Anka Pađen probila je sa svojom četom neprijateljski obruč i izvukla opkoljene jedinice, itd.

Zahvaljujući takvom odnosu žena prema zadacima, stvoren je u NOB-u posebni lik žene — borca, druga i plemenitog prijatelja. U narodnooslobodilačkom ratu je 87 žena dobilo zvanje narodnog heroja. Likovi Marije Bursać, Anke Pađen, Jelene Cetković, Majde Vrhovnik, Nade Dimić, Anke Andrejević i mnogo drugih žena boraca NOR-a, ostaju u trajnoj uspomeni našim narodima i predstavljaju snažan izvor nadahnuća novim generacijama u borbi za samoupravni socijalizam. A time i za stvarnu afirmaciju žene u našem društvu.

Oslobođenjem zemlje, žena je zakonskim aktima postala ravnopravni član društva u političkim, pravno-imovinskim, ličnim i porodičnim odnosima. Stižući i u praksi tu ravnopravnost, žene su postale nerazdvojni činilac revolucionarnog preobražaja našeg samoupravnog društva, a samim tim i sistema općenarodne odbrane. Danas stotine hiljada žena izvršava s uspjehom odgovorne dužnosti u privredi i društvu. Među njima se nalazi veliki broj inženjera, ljekara, tehničara, pravnika i drugih specijalnosti. One stižu u radnim i društvenim organizacijama sve veća iskustva kao samoupravljači i društveno-politički aktivisti. Otuda se uspješna realizacija koncepcije naše općenarodne obrane ne može ni zamisliti bez širokog učešća žena.

ŽENA U KONCEPCIJI OPĆENARODNE ODBRANE

Odbrana zemlje, osobito malih naroda, vječiti je problem koji se pojavljivao kroz historiju. Naši narodi su taj problem riješavali i danas rješavaju na originalan način. Oni su u oslobodilačkim ratovima, koje su vodili u svojoj burnoj historiji, posebno u NOR-u, potvrdili mogućnost uspješne borbe malih naroda protiv brojčano jačeg i bolje opremljenog neprijatelja. Ta bogata iskustva stečena u borbi za opstanak, predstavljaju danas snažan izvor nadahnuća našim radnim ljudima u pripremama za obranu nacionalne nezavisnosti i sopstvenog puta u socijalizam. Ona su nerazdvojni dio koncepcije općenarodne odbrane,

kao filozofsko-teorijske kategorije i društvene prakse koja omogućava angažiranje svih ljudskih i materijalnih snaga samoupravnog društva u odbrani zemlje.

Koncepcija o svenarodnoj odbrani još jače je istakla potrebu neposrednog učešća žena u odbrani zemlje, koja proizlazi iz:

- općih ustavnih dužnosti i prava građana SFRJ;
- dužnosti i prava graditelja i branilaca zemlje;
- lične svijesti žene o potrebi odbrane samoupravne socijalističke zajednice;
- lične svijesti o potrebi očuvanja svog naroda od fizičkog uništenja;
- internacionalističke svijesti žena o potrebi očuvanja samoupravnog socijalizma kao ideala radničke klase svijeta;
- svijesti žena da će odbrana biti jaka samo ako svaki građanin naše zemlje — bez obzira na starost, spol, nacionalnu i drugu pripadnost — bune njen subjekt i aktivni činilac.

ŽENE BORCI — HEROJI

MARIJA BURSAC

Na dan 15. listopada 1943. godine, omladinka Marija Bursac proglašena je za narodnog heroja Jugoslavije. To je bila prva žena koja je dobila ovo visoko priznanje.

Kad se narod drvarskog kraja 1941. godine, pod zastavom Komunističke partije digao na oružani ustanak, među ustanicima siromašnog sela Kamenice bila je i sedamnaestogodišnja Marija Bursac sa sestrom i dva brata. Za kratko vrijeme Za kratko vrijeme Marija je postala veoma poznata po svojoj odvažnosti, pregalaštvu i hrabrosti među borcima i pozadinskim radnicima. Uvijek vedra i raspjevana, postala je jedan od simbola omladine u okolici Drvara. Početkom 1942. već je član SKOJ-a a uskoro i član KPJ. Kad je u jesen 1942. godine na oslobođenoj teritoriji, u okolini Drvara, formirana omladinska radna brigada, jedna od prvih u našoj zemlji, Marija je bila zamjenik komesara čete. U tim mjesecima naučila je da čita i piše, a uskoro je postala i član Kotarskog rukovodstva Antifašističkog fronta žena.

Kad je formirana 10. krajiška brigada, Marija je postala njen borac. U brigadi je najprije bila bolničarka, ali se pored veoma savjesnog rada u njegovanju boraca, još više pročula po svojoj neustrašivosti i hrabrosti. U mnogim borbama, iako bolničarka, ona je bila u prvim redovima kao borac i bombaš. Sredinom 1943. godine 10. krajiška brigada dobila je zadatak da u selu Prkosima likvidira jaka neprijateljeva utvrđenja. Marijin bataljon uporno je napadao na neprijateljeve položaje. Ona je u tim borbama bila vođa jedne bombaške grupe. Sa bombašima je išla iz juriša u juriš. Dva bunkera bila su uništena Marijinim bombama i bombama Marijinih bombaša. Kad je jedan bombaš bio teško ranjen, Marija je pokušala da mu pomogne i priskočila mu da ga iznese sa bojišta. Ali ju je preduhitriła neprijateljeva granata. Neustrašiva partizanka bila je teško ranjena. Poslije nekoliko dana je umrla. U sjećanjima njenih ratnih drugova ostala je neizbrisiva slika o njoj. I u posljednjim trenucima, kad su je ranjenu nosila, ona je pjevala omiljenu partizansku pjesmu: »Naša borba zahtijeva, kad se gine da se pjeva...«

Književnik Branko Ćopić, u svojoj pjesmi »Marija na Prkosima«, ovako je opjevao Mariju borca i mladu djevojku:

»O tebi pjevam, Marijo s Kamenice,
djevojko — ratniče bataljona,
što si pod titovkom svila pletenice
i srcem krenula protiv betona . . .
A kad je na treći bunker nastupila,
smrt je šiknula iz tamna gnijezda
i sokolici polomila krila —
nad Kamenicom se otkinula zvijezda.«

NADA DIMIĆ

Rođena je 6. rujna 1923. godine u Divoselu kod Gospića u Hrvatskoj. Po zanimanju je bila tekstilna radnica. Član KPJ je postala 1940. godine, a u narodnooslobodilačku borbu je stupila 1941. godine. Ubijena je 20. ožujka 1942. godine u ustaškom logoru u Staroj Gradiški. Za narodnog heroja je proglašena 5. srpnja 1951. godine.

Roditelji su joj bili vrlo siromašni. Zbog toga je prekinula školovanje u Gospiću i poslije petog razreda gimnazije odlazi u Zemun i upisuje se u trgovačku akademiju. U petnaestoj godini, 1938., postaje član SKOJ-a i započinje svoju revolucionarnu djelatnost. U jesen 1940. godine učestvuje u demonstracijama u Košutnjaku (Beograd). Zbog toga je najprije hapse, a potom isključuju iz škole. Sa jednim završenim razredom akademije odlazi kod rođaka u Sisak i zapošljava se u fabrici. Odmah se povezuje sa naprednom omladinom Siska i nastavlja revolucionarni rad.

Polovinom 1941. godine, stupa u prvi partizanski odred na Baniji, formiran u Brezovicama, blizu Siska. Učestvuje u mnogim diverzantskim akcijama. Već zapažena po junaštvu i smjelosti, dobija zadatak da uspostavi prekinutu vezu sa Siskom. Nada se preobukla u muško odijelo, vjerujući da će tako biti manje upadljiva. Na nasipu Save pala je u oči agentima koji je hapse.

U zatvoru je strahovito muče, a zatim, nekoliko dana kasnije, prebacuju je iz Siska u zagrebački zatvor. Na putu za Zagreb Nada ispija otrov, pokušavajući da se ubije. Iznemoglu i izmrcvarenu, odvođe je u bolnicu. Iz bolnice je uz pomoć zagrebačke partijske organizacije pobjegla i otišla na Kordun.

Po ozdravljenju, upućena je na vezu Okružnom komitetu Partije u Karlovac i lično narodnom heroju Josipu Krašu. Odvažna, hrabra i iznad svega konspirativna — izvršavala je raznovrsne specijalne zadatke: odlazila je (kao član OK SKOJ-a) u Karlovac na sastanke, prenosila ilegalni materijal, oružje, itd.

Kad je jednom, 17. studenom 1941. godine, ulazila u Karlovac, dočekali su je kod Vučja ustaški agenti i zatražili legitimaciju, Nada je izvadila pištolj i jednog ubila, a drugog ranila. Iznenada, pištolj je zatajio. U tom su pristigli talijanski vojnici, uhvatili je i predali ustaškoj policiji. Sprovedena je u Zagrebački zatvor na Savskoj cesti. Opet svirepa i strašna mučenja. Kidali su joj nokte, lomili kosti, palili noge, samo da bi iznudili priznanje. Osamnaestogodišnja partizanka držala se herojski: nijednu riječ nije progovorila, ni svoje ime nije rekla. Policija nije uopće znala koga ima u rukama — Nadu Dimić ili neku drugu nepoznatu partizanku. Kad su ustaše pokušale da je maltretiraju, bacala je na njih svoje cipele i tukla se ne dozvolivši da je vrijeđaju.

Veljače 1942. godine, prebačena je iz zagrebačkog zatvora u logor u Staroj Gradiški. I dalje su je mučili i mrcvarili; sada je to činio poznati, izvježbani ustaški zločinac Ljubo Miloš (suden i strijeljan u nas poslije oslobođenja). Potpuno izubijanu i krvavu, usto još i bolesnu od pjegavca, dotukli su je jednog hladnog ožujkoga dana 1942. godine, u devetnaestoj godini života. Jedna tekstilna tvornica nosi danas njeno ime.